

Για τον αναγνώστη

Συνήθως, οι κρίσεις γεννούν κάτι νέο. Η ιδέα για το παρόν βιβλίο προήλθε μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης του 2007. Αυτή ξεκίνησε στις ΗΠΑ με την κατάρρευση της τράπεζας Lehman Brothers. Ο έλληνας πολίτης δεχόταν πλήθος οικονομικών πληροφοριών για αυτή την κρίση, οι οποίες στη συντριπτική τους πλειονότητα ήταν πολύ επιστημονικές, τεχνοκρατικές και εξειδικευμένες. Για μένα, η πληροφόρηση αυτή γεννούσε περισσότερα ερωτήματα απ' ό,τι απαντήσεις. Η κακή πληροφόρηση, η άγνοια και οι αντικρουόμενες απόψεις που ακούγονταν από διάφορες πηγές (τηλεόραση, Τύπος, Ίντερνετ κ.λπ.) οδηγούσαν και οδηγούν ακόμη, στην καλύτερη περίπτωση, σε παρερμηνείες και λάθη σύλληψης και, στη χειρότερη, σε γέννηση θεωριών συνωμοσίας που καμία σχέση δεν έχουν με την πραγματικότητα. Γι' αυτό τον λόγο, σε μια σειρά άρθρων μου, στον ελληνικό κυρίως Τύπο, έκανα μια προσπάθεια να εξηγήσω σε απλά ελληνικά βασικές έννοιες της οικονομικής επιστήμης και πώς αυτές ερμηνεύουν και περιγράφουν τα οικονομικά φαινόμενα που επηρεάζουν τη ζωή μας.

Με το ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης το 2010, τα οικονομικά ήρθαν στην καθημερινότητα του κάθε πολίτη και παραμένουν ακόμη το βασικό θέμα πληροφόρησης, συζήτησης και ανάλυσης στα μέσα ενημέρωσης αλλά και στις παρέες φίλων και γνωστών. Πολλές οικονομικές έννοιες δεν γίνονται εύκολα αντιληπτές ή/και παρερμηνεύονται από τους πολίτες που δεν έχουν σπουδάσει οικονομικά. Ακόμα και άνθρωποι με βασικές ή και μεταπτυχιακές σπουδές στα οικονομικά αδυνατούν να παρακολουθήσουν εις βάθος όλες τις εξελίξεις, καθώς χρειάζεται μεγάλη εξειδίκευση, εμπειρία και τριβή για την κατανόησή τους.

Για μένα, τα παραπάνω γεγονότα έκαναν επιτακτική την ανάγκη για τη συγγραφή του βιβλίου αυτού.

Τα σχετικά άρθρα που δημοσίευσα στον Τύπο, τα οποία εστιάζονταν στην επεξήγηση των οικονομικών εννοιών, είχαν αναγκαστικά μικρή έκταση και περιέγραφαν κάθε φορά ένα φαινόμενο της επικαιρότητας, με αποτέλεσμα η ενημέρωση να είναι αποσπασματική. Έτσι, επανήλθε η ιδέα της συγγραφής ενός σχετικού βιβλίου για τον μέσο πολίτη χωρίς καμία εκπαίδευση στα οικονομικά. Στόχος του είναι να εξηγήσει με απλά λόγια, χωρίς όμως ελλείψεις και απλοϊκότητα, ένα πολύ ευρύ φάσμα οικονομικών εννοιών και φαινομένων. Οι βασικές αρχές που διέπουν τη δομή και συγγραφή του βιβλίου είναι:

- Να είναι ολόπλευρο. Με την ανάγνωσή του να μπορεί να κατανοήσει κάποιος τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η οικονομία.
- Να είναι εύκολο στην ανάγνωση. Για τον λόγο αυτό, τα κεφάλαια του βιβλίου είναι πολλά αλλά όχι πολυσέλιδα και κυμαίνονται τα περισσότερα από 5 έως 8 σελίδες.
- Τα κεφάλαια να είναι αυτοτελή. Για τις περισσότερες οικονομικές έννοιες δεν χρειάζεται να ανατρέχει ο αναγνώστης σε άλλα κεφάλαια, καθώς όλες οι πληροφορίες υπάρχουν στο ίδιο κεφάλαιο.
- Να είναι απλοποιημένο. Έτσι, δίνονται πολλά παραδείγματα από την καθημερινότητα του αναγνώστη προκειμένου να εξηγηθούν τα οικονομικά φαινόμενα σε γνώριμες καταστάσεις και εμπειρίες.
- Να μην είναι απλοϊκό. Οι οικονομικές έννοιες απλοποιούνται και περιγράφονται με τρόπο που δεν χρειάζονται καμία προηγούμενη γνώση στην οικονομική επιστήμη, όμως δεν παρουσιάζονται απλοϊκά. Δίνονται οι σωστοί και ακριβείς ορισμοί και ορολογία, όπου αυτό χρειάζεται, και παρατίθενται αφαιρετικά αλλά απόλυτα αντιπροσωπευτικά παραδείγματα.
- Να είναι χρήσιμο σε όλους, είτε σε κάποιον που δεν έχει καμία εκπαίδευση στα οικονομικά είτε σε κάποιον που έχει σπουδάσει την οικονομική επιστήμη. Για τον πρώτο, θα είναι μια πρώτη επαφή με τα οικονομικά, ενώ για τον δεύτερο θα μπορεί να αποτελεί ένα βιβλίο αναφοράς για την εύκολη και άμεση υπενθύμιση των οικονομικών εννοιών που έχει ήδη διδαχθεί και ίσως κάποιες έχουν ξεχαστεί.

10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν)

ΟΙ ΑΠΟΡΙΕΣ ΜΟΥ

?

Τι σημαίνει
αλήθεια ΑΕΠ;

?

Γιατί
μας ενδιαφέρει
τόσο πολύ;

?

Πώς αυξάνεται
ή μειώνεται;

?

Πώς
το μετράμε;

?

Γιατί δεν
χρησιμοποιούμε
κάποιον άλλον
δείκτη;

?

Τι διαφορά
κάνει στην
καθημερινότητά
μας;

?

Μπορεί
μια κυβέρνηση
να το επηρεάσει;

1.1 Τι είναι το ΑΕΠ;

Το ΑΕΠ είναι ένα από τα πιο σημαντικά οικονομικά μεγέθη. Αναφέρεται, πολλές φορές, στα δελτία ειδήσεων, στις εφημερίδες και στα περιοδικά. Είναι τόσο κοινός όρος, που σπάνια αναρωτιέται κανείς τι ακριβώς σημαίνει πέραν αυτού που υπονοούν τα αρχικά του: ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν). Τι ακριβώς, όμως, σημαίνει αυτό; Ο ορισμός από την οικονομική θεωρία λέει πως: **Το ΑΕΠ είναι το σύνολο της αξίας των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται μέσα σε μια οικονομία σε κάποιο δεδομένο χρονικό διάστημα.** Δηλαδή, είναι ένας αριθμός που μας δίνει ένα μέτρο της συνολικής παραγωγής της οικονομίας. Πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό μέγεθος στα οικονομικά, γιατί **αποτελεί ένα μέτρο της ευημερίας μιας οικονομίας** και κοινωνίας γενικότερα: όσο περισσότερα αγαθά παράγονται και είναι διαθέσιμα για κατανάλωση, τόσο υψηλότερο θα είναι και το βιοτικό επίπεδο και η ευημερία αυτής της οικονομίας. Το ΑΕΠ, λοιπόν, μετρά την παραγωγή υλικών αγαθών, όπως είναι τα τρόφιμα, τα ρούχα και τα έπιπλα, αλλά και την παραγωγή άυλων αγαθών, όπως είναι οι υπηρεσίες: ένα κούρεμα στο κομμωτήριο, η γυμναστική στο γυμναστήριο ή οι υπηρεσίες που προσφέρει ο γιατρός ή ο μηχανικός του αυτοκινήτου μας. Στη συνέχεια, για λόγους ευκολίας και συντομίας, θα αναφερόμαστε με τον όρο «αγαθά» τόσο στα προϊόντα όσο και στις υπηρεσίες. Συνήθως, μετράμε το ΑΕΠ στη διάρκεια ενός ημερολογιακού έτους ή, πιο σπάνια, στη διάρκεια ενός τριμήνου.

Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ή ΑΕΠ είναι το σύνολο των τελικών αγαθών που παράγονται σε μια οικονομία στη διάρκεια ενός έτους. Ενδιαφέρει τους οικονομολόγους καθώς αποτελεί έναν δείκτη μέτρησης της ευημερίας των πολιτών μιας οικονομίας.

Έτσι, λέμε ότι το ΑΕΠ της Ελλάδας το 2010 ήταν, για παράδειγμα, €230 δισ. Αυτό σημαίνει ότι, αν προσθέσουμε την αξία όλων των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών που παράχθηκαν στην επικράτεια της χώρας μας το έτος 2010, θα έχουμε ένα σύνολο €230 δισ.

1.1.1 Τρόποι μέτρησης του ΑΕΠ

Σημαντική για τον ορισμό του ΑΕΠ είναι η διάκριση των **τελικών αγαθών**. Στα οικονομικά, «τελικά» ονομάζονται τα αγαθά τα οποία είναι έτοιμα προς κατανάλωση¹ (τρόφιμα, ποτά, έπιπλα κ.λπ.), σε αντίθεση με τα αγαθά τα οποία δεν προορίζονται για άμεση κατανάλωση αλλά για να χρησιμοποιηθούν στην παραγωγική διαδικασία κάποιου άλλου αγαθού. Για παράδειγμα, η αξία ενός επίπλου που παράγεται το 2010 υπολογίζεται στο ΑΕΠ, καθώς αποτελεί ένα αγαθό έτοιμο για χρήση από τον τελικό καταναλωτή. Αντίθετα, η παραγωγή του ξύλου, της κόλλας, των καρφιών και της βαφής που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή του επίπλου δεν υπολογίζονται στο ΑΕΠ, καθώς δεν αποτελούν τελικά αγαθά. Αυτά τα αγαθά, δηλαδή όλα εκείνα που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία κάποιου τελικού προϊόντος, ονομάζονται στα οικονομικά **ενδιάμεσα αγαθά**. Η διάκριση ανάμεσα στα τελικά και στα ενδιάμεσα αγαθά είναι σημαντική. Προσθέτοντας μόνο τα τελικά αγαθά στον υπολογισμό του ΑΕΠ, αποφεύγουμε τον διπλό και τριπλό υπολογισμό της αξίας των ενδιάμεσων αγαθών. Ας πάρουμε, για παράδειγμα, την παραγωγή του ψωμιού: Ένας αγρότης παράγει σιτάρι αξίας €10. Στη συνέχεια, το σιτάρι πωλείται σε έναν μύλο που το μετατρέπει σε αλεύρι αξίας €15. Το αλεύρι, με τη σειρά του, πωλείται σε έναν φούρνο και με αυτό παρασκευάζεται ψωμί αξίας €20. Αν στην οικονομία αυτή προσπαθήσουμε να μετρήσουμε το ΑΕΠ προσθέτοντας όλα τα αγαθά που έχουν παραχθεί (τελικά και ενδιά-

1. Τα αγαθά που καταναλώνουμε είναι αυτά που βελτιώνουν την ευημερία μας.

μεσα), θα έχουμε μια αξία ίση με €45 (σιτάρι €10 + αλεύρι €15 + ψωμί €20). Στην πραγματικότητα, όμως, η αξία των αγαθών που έχουν παραχθεί είναι μόνο €20, όση είναι η αξία των τελικών αγαθών που έχουν παραχθεί, δηλαδή του ψωμιού. Αυτά είναι και τα αγαθά προς κατανάλωση για τους πολίτες. Μετρώντας όλα τα ενδιάμεσα αγαθά (σιτάρι και αλεύρι) στο ΑΕΠ, οδηγούμαστε σε λάθος συμπέρασμα: στην αξία των €45 που αναφέρονται παραπάνω έχουμε μετρήσει την αξία του σιταριού 3 φορές και του αλευριού 2.

Πέρα από τον παραπάνω τρόπο υπολογισμού του ΑΕΠ, που ονομάζεται **προσέγγιση του τελικού προϊόντος**, υπάρχουν δύο ακόμα εναλλακτικοί τρόποι που οδηγούν στο ίδιο αποτέλεσμα: **η προσέγγιση των εισοδημάτων και η προσέγγιση της προστιθέμενης αξίας**. Στην προσέγγιση των εισοδημάτων μετράμε το σύνολο των εισοδημάτων που δημιουργούνται στην οικονομία. Στο παράδειγμα με την παραγωγή ψωμιού, το εισόδημα του αγρότη παραγωγού σιταριού είναι €10, του ιδιοκτήτη του αλευρόμυλου €5, καθώς αγοράζει σιτάρι με €10 και το πουλάει ως αλεύρι στον αρτοποιό με €15 ($€15 - €10 = €5$), ενώ, τέλος, το εισόδημα του αρτοποιού είναι, επίσης, €5, καθώς πουλάει το ψωμί που παράγει €20, ενώ η πρώτη ύλη του κοστίζει €15. Άρα, το σύνολο των εισοδημάτων που δημιουργούνται είναι $€10 + €5 + €5 = €20$, όσο είναι και η αξία του τελικού προϊόντος. Με την προσέγγιση της προστιθέμενης αξίας προσθέτουμε την αξία που προσθέτει στην παραγωγική διαδικασία κάθε στάδιο παραγωγής. Έτσι, ο αγρότης προσθέτει €10, ο ιδιοκτήτης του αλευρόμυλου €5, καθώς αγοράζει σιτάρι αξίας €10 και το μετατρέπει σε αλεύρι αξίας €15, και όμοια ο αρτοποιός προσθέτει αξία €5, οπότε το σύνολο της προστιθέμενης αξίας που μας δίνει το ΑΕΠ είναι και πάλι €20. Όπως γίνεται κατανοητό από τα παραπάνω, στην πράξη είναι πολύ πιο εύκολο, από άποψη κόστους και ακρίβειας, να μετράμε το ΑΕΠ με την προσέγγιση του τελικού προϊόντος, καθώς ο υπολογισμός είναι πολύ πιο εύκολος.

1.2 Διακρίσεις του ΑΕΠ

Το ΑΕΠ, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, είναι γνωστό ως **ονομαστικό ΑΕΠ** ή **ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές**. Το μειονέκτημά του σε αυτή τη μορφή είναι ότι δεν λαμβάνει υπόψη του τις μεταβολές των τιμών – τον πληθωρισμό. Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε παραλλαγές στη μέτρηση του ΑΕΠ που χρησιμοποιούνται για να ξεπεράσουμε κάποια από τα μειονεκτήματα του δείκτη αυτού στην επίτευξη του αντικειμενικού του σκοπού, που είναι η μέτρηση της ευημερίας μιας οικονομίας.

1.2.1 Το πραγματικό ΑΕΠ

Παραπάνω περιγράψαμε τον υπολογισμό του ΑΕΠ ως την αξία των τελικών αγαθών. Πώς, όμως, γίνεται ο υπολογισμός αυτός; Αν μια οικονομία παράγει μόνο παπούτσια και γάλα σε ποσότητες και τιμές που δίνονται στον παρακάτω πίνακα, τότε το ΑΕΠ του 2009 είναι ίσο με τη συνολική αξία των τελικών αυτών αγαθών που έχουν παραχθεί, δηλαδή €120, όπως έχουμε δει στην προσέγγιση του τελικού προϊόντος.

Πίνακας 1.1 Υπολογισμός του ΑΕΠ

Έτος	Παπούτσια		Γάλα		Σύνολο
	Ζευγάρια	Τιμή €	Κιλά	Τιμή €	€
2009	10	10	20	1	120
2010	8	12	15	2	126

Με τον ίδιο τρόπο υπολογίζουμε το ΑΕΠ του 2010 στα €126. Υπάρχει δηλαδή μια αύξηση του ΑΕΠ κατά 5%. Είπαμε ότι το ΑΕΠ αποτελεί ένα μέτρο της ευημερίας των πολιτών. Αυξήθηκε, όμως, πραγματικά η ευημερία στο παράδειγμά μας κατά 5%; Η απάντη-

ση, φυσικά, είναι όχι! Παρά την αύξηση του ΑΕΠ κατά 5%, παρατηρούμε ότι η ποσότητα των τελικών αγαθών που έχουν παραχθεί το 2010 είναι μικρότερη από αυτή του 2009. Επομένως, οι πολίτες έχουν καταναλώσει λιγότερα αγαθά, με αποτέλεσμα η ευημερία τους να είναι μικρότερη. Η αύξηση του ΑΕΠ το 2010 προέρχεται αποκλειστικά και μόνο από την αύξηση των τιμών.² Προκειμένου να αφαιρέσουμε την επίδραση της αύξησης των τιμών στη μέτρηση του ΑΕΠ, χρησιμοποιούμε το λεγόμενο **πραγματικό ΑΕΠ** ή **ΑΕΠ σε σταθερές τιμές**. Για να το πετύχουμε αυτό, παίρνουμε ως μέτρο σύγκρισης για τον υπολογισμό του πραγματικού ΑΕΠ του 2010 τις τιμές του 2009. Έτσι, το πραγματικό ΑΕΠ του 2010 θα είναι €95, μειωμένο³ δηλαδή κατά 21% περίπου σε σχέση με αυτό του 2009.

1.2.2 Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ

Ο δείκτης του κατά κεφαλήν πραγματικού ΑΕΠ υπολογίζεται αν διαιρέσουμε το πραγματικό ΑΕΠ με τον πληθυσμό της χώρας. Χρησιμοποιείται για δύο λόγους:

1. Για να μπορούμε να κάνουμε ακριβέστερες διαχρονικές συγκρίσεις της κοινωνικής ευημερίας μέσα στην ίδια οικονομία. Αν για μια σειρά ετών ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ είναι μικρότερος από τον ρυθμό αύξησης του πληθυσμού μιας χώρας, τότε το συνολικό προϊόν, αν και μεγαλύτερο, κατανέμεται σε περισσότερους πολίτες και έτσι η διαχρονική ευημερία μειώνεται.
2. Προκειμένου να κάνουμε διεθνείς συγκρίσεις στην ευημερία, ο συνολικός πληθυσμός μιας οικονομίας παίζει πολύ σημαντικό ρόλο: η απλή σύγκριση του πραγματικού ΑΕΠ της Νορβη-

2. Όπως θα δούμε στο σχετικό κεφάλαιο, η αύξηση αυτή των τιμών ονομάζεται πληθωρισμός.

3. Όπως και η ευημερία των πολιτών αυτής της οικονομίας.

γίας, που είναι το 2009 €273 δισ., με αυτό της Ινδίας, που είναι €984 δισ., θα μας οδηγούσε στο λανθασμένο συμπέρασμα ότι η ευημερία των πολιτών της Ινδίας είναι πολύ μεγαλύτερη (περίπου τετραπλάσια) από αυτή των Νορβηγών. Όμως το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι αντίστοιχα €56.000 και €851. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Νορβηγίας είναι περίπου 66 φορές μεγαλύτερο από αυτό της Ινδίας!

1.2.3 Άλλοι περιορισμοί

Ακόμα και το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ όμως έχει περιορισμούς και σημαντικά μειονεκτήματα, καθώς δεν μπορεί να μετρήσει:

- Τις μη χρηματικές συναλλαγές: όταν δηλαδή γίνεται μια αγοραπωλησία με ανταλλαγή αγαθών και όχι με τη μεσολάβηση χρήματος.
- Τα αγαθά που παράγονται και καταναλώνονται στο σπίτι: καθαριότητα, μαγείρεμα, επισκευές κ.λπ., που αφενός αποτελούν σημαντικό μέρος της κατανάλωσής μας και αφετέρου, αν δεν παράγονταν στο σπίτι, θα χρειαζόταν να αγοραστούν από αλλού και να μετρηθούν στο ΑΕΠ.
- Την παραοικονομία: οι συναλλαγές που γίνονται χωρίς έκδοση αποδείξεων και τιμολογίων δεν μπορούν να καταγραφούν και να προστεθούν στο ΑΕΠ.
- Την ποιότητα ζωής, το περιβάλλον, τον θόρυβο, την κυκλοφοριακή συμφόρηση: μπορεί δύο οικονομίες να παράγουν τα ίδια αγαθά κατά κεφαλήν, όμως η ποιότητα ζωής να είναι σημαντικά καλύτερη σε μία από τις δύο όταν η παραγωγή γίνεται χωρίς να επιβαρύνει το περιβάλλον με ρύπους αλλά και τους πολίτες με θόρυβο, καθυστερήσεις κ.λπ.
- Τη διανομή του εισοδήματος μέσα σε μια οικονομία: το πόσο δηλαδή δίκαιη ή άδικη είναι η κατανομή των αγαθών μεταξύ των πολιτών.

Παρά τους παραπάνω σημαντικούς περιορισμούς, το κατά κεφαλήν πραγματικό ΑΕΠ αποτελεί το καλύτερο μέτρο που έχουμε στη διάθεσή μας για τη διαχρονική μέτρηση της ευημερίας των οικονομιών και κρατών. Επίσης, παρατηρείται ότι χώρες με σημαντικές διαφορές στο κατά κεφαλήν πραγματικό ΑΕΠ έχουν πραγματικά σημαντικές διαφορές στην ευημερία που απολαμβάνουν οι πολίτες τους παρά τις τυχόν διαφορές στην κατανομή του εισοδήματος.